

Др Ана ЧОВИЋ*

316.361.13:271.222(497.11)-74-452

316.361.13:2-74-45

МЕШОВИТИ БРАКОВИ У БРАЧНИМ ПРАВИЛИМА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

Апстракт: Однос између црквеног и државног брачног права зависи од утицаја цркве и њеног односа са државом. Према Уставу Републике Србије наша држава је световна. Цркве и верске заједнице су одвојене од државе и ниједна религија се не може успоставити као државна или обавезна. Услови за закључење и престанак црквеног брака прописани су Брачним правилима Српске православне цркве. Као једнака могућност у Србији, црквени и грађански брак престају да постоје 1946. године, ступањем на снагу Основног закона о браку. До тада су свештеници имали улогу матичара, а матичне књиге рођених, венчаних и умрлих водиле су цркве и верске заједнице које су на захтев појединаца и државних органа издавале изводе из њих. Данас су супружници слободни да се пре или након закључења грађанског брака венчају у цркви, а сам црквени брак нема правних последица, као ни црквени развод брака, будући да је судски развод брака једини начин престанка пуноважног брака за живота супружника. Када говоримо о црквеном браку, интересантно је питање мешовитих бракова у међуверским односима и услова који су прописани за њихову пуноважност. Склапањем мешовитог брака у узајамни однос не ступају само две особе различите вере, већ и две верске заједнице чији прописи у овој области могу бити у сукобу. Разлог лежи у чињеници заинтересованости свих верских заједница да остваре свој утицај приликом регулисања мешовитих бракова који се одобравају, али уз бројна ограничења, што наводи на закључак да као такви нису пожељни. У раду ауторка анализира одредбе Брачних правила Српске православне цркве којима се уређује ова област, и кроз упоредну анализу католичког канонског права и исламског шеријатског права даје потпунију слику о проблемима који се могу појавити када се закони умешају у љубав.

Кључне речи: *црквено брачно право, црквени брак, мешовити брак, брачна правила, Српска православна црква.*

* Виши научни сарадник, Институт за упоредно право у Београду,
anacovic999@gmail.com

1. УВОД

Мешовити бракови су важан мост између различитих култура и спона између супружника различитих етничких и конфесионалних припадности, њихових сродника и ширих друштвених заједница којима они припадају.¹ Интеркултурални брак је широк појам који обухвата међуетничке или међуверске бракове, а верски и етнички брак јесу појединачне димензије интеркултуралног брака који се односи на брак између особа две различите културне позадине (ово може да се односи на разлике у држави, језик, религију, расу, етничку припадност, политичку идеологију, стилове одевања, обичаје, храну, животне стилове и друго).² Због убрзаних миграција у деценијама за нама, називу се шире промене породичног права и реформе у којима ће стручњаци за верско право и породично право морати да сарађују у мултикултуралном друштву у будућности. Уколико право и религија не узимају у обзир друштвене прилике у постојећем окружењу, не могу бити у функцији развоја човека који треба да се оствари и развија као слободан грађанин, али и као слободно духовно биће. С тим у вези, питање мешовитих или међуверских бракова је увек било актуелно и оно ће у времену пред нама постајати све значајније. Учења цркве о браку и породичним вредностима, чини се, данас више него икад пре, суочавају се са изазовима приликом заузимања става о питању истополних заједница којима се све чешће допушта усвајање деце, допуштености и оправданости абортуса који је постао широко распрострањен, ванбрачној заједници, сурогат мајчинству, различитим облицима феминизма који нису пријатељски настројени према цркви. Из тог угла, питање мешовитих бракова делује мање компликовано и једноставније. Или би тако бар требало да буде. Ипак, у пракси је ситуација другачија.

Брачна правила Српске православне цркве у првом делу ближе одређују црквени брак, његово биће, облик и важност, а православни брак се дефинише као света тајна по којој се два лица различитог пола, на начин прописан Црквом, везују доживотном духовном и телесном везом, ради потпуне животне заједнице и рађања и васпитања деце. (члан 1).³ Члан 2

¹ Лазар, Ж, Аћимов, Д, „Мешовити бракови у Војводини као индикатор интеркултурне комуникације“, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XLII -2 (2017), 397, 402.

² Sewenet, A, M, Tessagaye, F, M, Tadele, G, „Interreligious Marriage: Social and Religious Perspectives“, *Imperial Journal of Interdisciplinary Research (IJIR)* Vol-3, Issue-6, 2017, 355.

³ Брачна правила Српске православне цркве. Брачна правила Српске православне цркве, II допуњено и исправљено издање Светог Архијерејског ПСинода, Београд, 1994. Први пут објављена у ”Гласнику”, службеном листу Српске православне патријаршије од 7.

прописује да лица која ступају у брак морају у православном храму, пред надлежним свештеником и пред најмање два сведока, изјавити своју слободну вољу да ступе једно с другим у брак, а свештеник утврђује ову везу црквеним обредом. Након одредаба које се односе на услове за постанак брака, права и дужности супружника и престанак брачне везе, у петом делу Брачних правила Српске православне цркве уређује се мешовити брак.

Међу неуклоњивим личним сметњама за склапање брака у члану 12 тач. 9 се наводи разлика вере, што значи да се мешовити брак не може склопити са некрштенем особом. Према члану 13 тач. 8, разлика вероисповести представља уклоњиву брачну сметњу. Наше црквено право није изузетак када се ради о правној регулативи у овој области. Тако шеријатско право муслиманкама забрањује склапање мешовитог брака, док је мушкарцу овакав брак дозвољен са хришћанком или јеврејком, која у том случају мора прихватити васпитање деце у вери оца. Католичко канонско право не прописује ниједну апсолутну забрану, али од католика очекује да се труди да васпитава децу у католичкој вери којој треба да остане веран. Будући да све верске заједнице прописују извесна, мања или већа, ограничења када се говори о условима за закључење и допуштености мешовитих, односно међуверских бракова, јасно је да једини избор који брачним друговима гарантује потпуну слободу у исповедању своје вере, поштујући истовремено исту слободу свог партнера, јесте одустајање од форме било каквог верског брака. Уколико се партнери из мешовите везе ипак одлуче да склопе верски брак, поставља се питање шта то конкретно значи за особу која не припада верској заједници према чијим правилима се овакав брак закључује.

2. КРАТАК ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД

Са аспекта државног права брак је резултат друштвених и економских чинилаца. Са друге стране, црква у њему види остатак раја на земљи - божанску установу, црквену и натприродну институцију између жене и мушкарца, која претходи свим другим организацијама и помаже човеку да постане хармонија између разума и емоција („У Господу нити је жена без човека што, ни човек без жене; јер као што је жена од човека, тако се и човек рађа од жене.“ – I Кор. 11, 11-12).⁴ Док реалистичка теорија добијање деце види као основни циљ брака, идеалистичка нагласак ставља на узајамном усавршавању и развоју брачних другова који се кроз међусобни

септембра (25. августа) 1933. године. Исправке и допуне извршио протојереј-ставрофор Бранко А. Цисарж, инспектор богословија у пензији.

⁴Цисарж Бранко, *Црквено право II (Брачно право и црквеносудски поступак Српске православне цркве)*, Београд: Космос, 1973, 9-11.

однос сједињују са Богом. Наводи се да грађанско законодавство не може регулисати суштину брака, те да би морално – религиозну страну требало препустити цркви.⁵

Доношењем Миланског едикта истиче се начело вере у браку. Међутим, брак са припадницима других народа био је забрањен још у Мојсијевом закону у коме се наводи даби у случају склапања таквог брака „син твој отпадио од мене и служио би боговима другим, те би се разгњевио Господ на вас и потро вас брзо“ (5 Мојс 7, 3-4).⁶ У строгом смислу разлика вере (*disparitas cultus*) постоји само када један партнер припада верској заједници која не познаје тајне крштења или се њено крштење не признаје као пуноважно и тако склопљен брак био би ништав, а ако супружници припадају различитим хришћанским вероисповестима, односно једно лице припада хришћанској вероисповести која није у саставу православне цркве, али се њено крштење признаје, говори се о мешовитим браковима (*matrimonium mixtum*).⁷

У почетку цркве склапали су се бракови између хришћана и нехришћана (Дела ап. 16, 1-2), али се на њих ни тада није гледало благонаклоно.⁸ Забрана *mixta religio* утврђена је чланом 9 Душановог законика („Ако се нађе јеретик који би се оженио православном, може се ако пристане, крстити у православље; ако ли се не би покрестио, да му се узму жена и деца и да им се да део од куће, и он се протера“). Најстарија одлука која се односи на забрану брака између хришћана и нехришћана датира из 314. године са Покрајинског сабора у Арлесу на југу Француске (између јеретика и хришћана бракови су први пут забрањени 343. године на Лаодикијском сабору).⁹ Након што је хришћанство постало државна вера, цар Констанције 339. године забрањује законом хришћанима брак са Јеврејима, под претњом смртне казне, а законом цара Валентијана II, Теодосија Великог и Аркадија из 388. године, бракови између хришћана и Јудејке оглашавају се незаконитим и кажњавају се као прељуба.¹⁰ На саборима у Хипону 393. године и Четвртом васељенском сабору у Халкидону 451. године донете су сличне забране, а на сабору у Толеду 589. године упозорава се да Жидовима

⁵Ibid., 16.

⁶Николић, П, „Мешовити брак у Римокатоличкој и Православној цркви“, *Саборност* 5 (2011), 135.

⁷Цисарж, Б, *op. cit.*, 90 – 91.

⁸Кипријан Картагински такву везу сматра скрнављењем Христа, а у Посланици Коринћанима се наводи „Јер се посветио муж који не верује женом, и посветила се жена које не верује братом. Јер, шта знаш жено, хоћеш ли мужа спасити? Или шта знаш, мужу, хоћеш ли жену спасити?“ (I Кор. 7, 14; 16). Видети Ibid., 90.

⁹Вукшић, Т, „Мјешовите женидбе у католичанству, православљу и исламу- Правно и пасторално питање у међувјерским односима“, *Црква у свијету*, 42 (2007), 228.

¹⁰Цисарж, Б, *op. cit.*, 90.

није допуштено да имају хришћанке за жене.¹¹ Државно византијско законодавство од цара Јустинијана (Новела 115 из 543. године и Новела 131 из 545. године) стоји на становишту против брака са јеретицима, а на брак између православаца и римокатолика гледало се са неодобравањем од крсташких ратова.¹² За источну Православну цркву важна је 74. новела цара Лава Философа којом је брак проглашен за тајну Новог завета крајем IX века, што је значило да је само брак који је Црква благословила био законит, а такође је на епископе, односно црквене судове, прешло право суђења у брачним парницама.¹³

Након што су Срби примили хришћанство из Византије, св. Сава је приредио и превео са грчког на словенски језик нов црквено – грађански зборник „Номоканон или законик“, касније назван „Крмчија“, у коме се налазио велики број византијских грађанских прописа црквеног карактера. Крмчија је регулисала правни живот цркве и државе у средњовековној Србији и налазила се у основи свих каснијих правних аката, а свој значај није изгубила ни након доношења других законодавних зборника, који су се позивали на њу (Душанов Законик у чл. 6, 8, 11, 109 и 196, Српски грађански законик из 1844. године у чл. 93). Одељак „О тајни брака“ налази се у другом делу Крмчије (глава 50, односно 51). У црквеносудској пракси Руске православне цркве одељак „О тајни брака“ је током 18. века био база за судске одлуке и решења, а у судској пракси Српске православне цркве то представља и данас. Осим у Крмчији прописи из брачног права били су садржани у Жичкој повељи краља Стефана Првовенчаног из 1220. године у којој се 13 чланова од укупно 32 члана односи на брак. Цар Душан је 1349. године забранио нецрквене бракове у свом Законику, да би осигурао доследно поштовање ових прописа, а доношењем Српског грађанског законика 1844. године акцептирани су сви постојећи прописи везани за брак. Они су се односили на чланове Српске православне цркве, док је за остале конфесије важило њихово конфесионално брачно право.¹⁴ Године 1934. године усвојена су Брачна правила која су обухватила целокупну материју у овој области.

3. МЕШОВИТИ БРАКОВИ У СРПСКОЈ ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ

Брак између православног лица и лица друге вероисповести може се склопити само под тачно одређеним условима.

¹¹ Николић, П, *op. cit.*, 137.

¹² Цисарж, Б, *op. cit.*, 184.

¹³ Руварац, Д, „О разводу мешовитих бракова“, Сремски Карловци: *Богословски гласник*, 1902, 282, наведено у Николић, П, *op. cit.*, 138.

¹⁴ Видети *Ibid.*, 34, 49-53.

1) лице друге вероисповести мора пре ступања у брак потписати писмену изјаву пред надлежним парохом православног лица, у присуству два сведока, да неће свог будућег брачног друга православне вере одвраћати од православног исповедања вере, ни покушавати да га на било који начин наведе да пређе у другу веру; да неће сметати православном лицу у вршењу његових верских дужности и чувању православних црквених обреда и обичаја;

2) лице друге вероисповести мора се пред надлежним парохом и два сведока, писменом изјавом, нарочито обавезати да ће своју децу из тога брака крштавати и васпитавати у православној вери;

3) православно лице, које жели ступити у брак с лицем друге вероисповести, треба пред надлежним парохом свечано да обећа да ће стално, лепим начином, настојати да свог будућег друга приволи православној вери;

4) брак православног лица са лицем друге вероисповести мора се склопити у православном храму, од православног свештеника и по православном обреду. Изјаву неправославног лица потписују и присутни сведоци пред надлежним парохом (члан 115 Бп).

Православно лице не може склопити брак са оним лицем чији је брак био разведен због његовог отпадништва од православне вере (члан 116 Бп). Надлежни парох неће извршити склапање мешовитог брака пре него што се савесно не увери да лице друге вероисповести пружа довољно јемства да ће све обавезе прописане чланом 115 тачно испуњавати (члан 117 Бп). На основу извештаја надлежног пароха да овакво јемство за склапање мешовитог брака постоји, брак се може склопити само ако надлежни Архијереј за то да разрешење и благослов. По извршеном склапању брака надлежни парох треба стално да води нарочиту бригу о верском и моралном владању брачних другова из мешовитог брака и да се стара да се све обавезе тачно испуњавају, а уколико примети било какво избегавање истих, у обавези је да предузме неопходне мере, а, по потреби, може да покрене против кривог лица и поступак за црквену кривицу (члан 118 Бп). Члан 119 прецизира да су за мешовити брак, склопљен у православној Цркви на подручју Српске православне Патријаршије, меродавни искључиво прописи ових Правила. Деца из мешовитог брака, склопљеног у православној Цркви, могу се крстити само у православној вери (члан 120 Бп). Деца из мешовитог брака, уколико је брак био склопљен и од верских представника друге вероисповести, морају се крстити у православној вери, ако је један од родитеља православне вере, а противан уговор родитеља о крштењу деце нема никакве важности за православну Цркву (члан 121 Бп). Ако једно брачно лице из мешовитог брака припада православној вери, надлежни су за решавање питања о ваљаности, поништењу или разводу тога брака искључиво православни Црквени судови, по својим прописима и

њихове одлуке су меродавне за оба брачна лица из мешовитог брака (члан 122 Бп). Ако је мешовити брак, у којем је једно лице православно, био склопљен од представника друге вероисповести, а друго лице неће да пређе у православну веру, такав ће се мешовити брак, по тражењу православног брачног лица, његовог заступника по закону или по службеној дужности, поништити (члан 123 Бп). У истом члану се наводи да уколико лице друге вероисповести, чији брак је био поништен, касније пређе у православну веру и споразумно са својим брачним другом одлучи да успостави брачну везу, међу овим лицима долази до новог склапања брака по општим прописима за склапање брака у православној Цркви. Захтев за поништење се подноси против другог брачног друга у случају када захтев подноси брачни друг, или против оба брачна друга ако се у улози подносиоца налази треће лице или власт (чл. 168 Правила и поступка за судове у Српској православној цркви, у даљем тексту ПЦС). У оба случаја, поступак за поништење брака се води по службеној дужности (чл. 171 ПЦС). У току поступка се утврђује да ли су странке знале за непостојање неког од брачних услова, односно за постојање какве брачне сметње, чија је кривица и да ли постоји кривица свештеника који је брак склопио (чл. 172 ПЦС). Према члану 40 Брачних правила након престанка брака поништење брака могу тражити само невино брачно лице и трећа лица која докажу оправдани интерес у том погледу, али и законити заступник или наследник мртвог брачног друга ако је брак закључен без учешћа цркве (чл. 33 и 47 БП). Када се један брак поништи сматра се да није никад ни постојао, а лице може ступити поново у брака само ако му то пресудом није забрањено (чл. 48 БП) и тада се у примедби наводи да је претходни брак поништен. Кривац за склапање ништавог брака може бити осуђен на црквену казну, а поништај има ретроактивно дејство и апсолутно ништи све последице које су произашле из склопљеног брака. Поништењем брака се заправо констатује да су лица била у ванбрачном односу. Деца из оваквог брака сматрају се законитом за црквено-правно подручје ако је макар један брачни друг био невин, а у супротном су незаконита за црквено - правно подручје (чл. 48 ст. 3 БП).¹⁵

¹⁵Од ступања на снагу Основног закона о браку 1946. године, црквени судови узимају у разматрање спорове о црквеним браковима о којима је грађански суд већ одлучио, доношењем пресуде о разводу или поништају брака. Ако су разлози грађанског суда истоветни са разлозима који су прописани Брачним правилима Српске православне цркве, црквени суд може развести или поништити и црквени брак, за црквено – правно подручје, без вођења формалног поступка, а на молбу једног од брачних другова. Уколико се пресуда грађанског суда заснива на разлозима који као такви нису признати Брачним правилима, спровешће се формални поступак ради утврђивања постојања других разлога који би у смислу Брачних правила представљали разлог за развод или поништај брака. Након развода грађанског брака, брачни другови

Ако је верски обред који је био склопљен пред органима неке друге хришћанске вероисповести, ван православне Цркве, разведен пресудом грађанског суда, брачни другови могу, ако су у међувремену примили православље, ступити у други православни брак на основу саме пресуде грађанског суда о разводу њиховог ранијег верског обреда, без вођења спора о разводу брака пред црквеним судом православне Цркве (члан 124).

Брачни правилник Српске православне цркве прописује да се брак одржава ако једно лице које се налази у нехришћанском браку пређе у православну веру, а покрштено лице које је пре свог крштења имало више жена може у браку задржати само једну жену док остале мора отпустити. (члан 125). Ово решење, које као изузетак дозвољавају и Оци Петог – шестог Васељенског Трулског сабора који се одржао у Цариграду 691. године (Правило 72. Трулског васељенског сабора: „Нека је забрањено човеку православноме, да се сједини са женом јеретичком, исто и жени православној, да се венча са човеком јеретиком; ако се открије да је ко тако учинио, брак нека се сматра ништавим и незаконита веза нека се развргне“), произилази из седмог поглавља Прве посланице Коринћанима у којој се наводи:

„А осталима говорим ја, а не Господ: Ако неки брат има жену неверујућу и она се приволи да живи с њим, нека је не оставља. И ако нека жена има мужа неверујућег и он се приволи да живи с њом, нека га не оставља. Јер се неверујући муж посвети женом, и жена неверујућа посвети се мужем; иначе деца ваша била би нечиста, а сада су света“ (I Кор. 7, 12 – 14).

У случају када једно лице након закључења брака пред представником друге вере пређе у православље, црква је допуштала развод брака ако неправославно лице није хтело да продужи брачну заједницу (I Кор. 7,15), али је крштеном лицу забрањивала да прекине брачну заједницу са некрштеним, ако је оно пристало да му неће сметати у вршењу његових верских дужности.¹⁶

4. МЕШОВИТИ БРАКОВИ У ШЕРИЈАТСКОМ ПРАВУ

Шеријатско право је подељено на четири дела – први уређује везе између Бога и човека, други имовинско право, трећи брачно право и четврти казнино право. На мети критика су најчешће прописи који се односе на брачно право и полигамију, До 1946. године на територији Босне и Херцеговине су постојали шеријатски судови, а шеријатско право је било у

не би могли ступити у други црквени брак све док се претходни црквени брак не разведе од стране надлежног црквеног суда (Син. Бр. 1066/Претс. 1946).

¹⁶Цисарж, Б, *op. cit.*, 189.

примени и на територији Србије за питања из области брачног права супружника исламске вере.

У шеријатском праву брак може престати природним путем услед фактичке или претпостављене смрти једног од супружника, а правним путем отказом брака, узајамним споразумом, судском пресудом и поништајем. Један од разлога за поништај брака по сили закона је и промена вере једног од брачних другова венчаних према шеријатским прописима.¹⁷ Мешовити брак може закључити муслиман само са хришћанком или јеврејком, док склапањем мешовитог брака муслиманка постаје отпадник од своје вере. Бракови са политеисткињама су забрањени на основу прописа који се заснива на ајету (Ел – Бекаре 221), као и са муслиманком која је напустила ислам (извршила апостазiju), будући да се таква особа сматра морално мртвом.¹⁸

Босански муслимани не могу ни у једном случају склопити шеријатски брак са немуслиманком, јер је тридесетих година прошлог века донета фетва о забрани склапања мешовитог брака пред органом који обавља шеријатско венчање, због проблема који су примећени у вези са одгајањем и старатељством над децом. Истиче се да би у случају већег броја мешовитих бракова муслимана, многе муслиманке остале неудате будући да њима склапање мешовитих бракова није допуштено.¹⁹ Ако један или оба супружника друге вере током трајања брака пређе/пређу у ислам, судбина брака би се разликовала у зависности од тога да ли је веру променио мушкарац или жена, а у складу са правилима о мешовитим браковима у шеријатском праву.

Међутим, постоје мишљења да се брак муслиманке са мушкарацем који припада другој вери, може сматрати валидним у нужди, јер је Посланик рекао, „различитост мишљења међу мојим људима је знак добротности Бога”.²⁰ Oxford Times извештава да је имам Dr Тај Наргеу, председавајући Муслиманског образовног центра у Оксфорду, обављао међуверске бракове. Он је склопио око 36 бракова између муслиманских жена и немуслимана, те је тим поводом рекао: „У Курану нема такве забране. Ислам дозвољава муслиманима да се жене немуслиманкама и такви су бракови уобичајени, али сам ја једини који ће чинити и обрнуто, јер је то питање равноправности

¹⁷Беговић, М, *Шеријатско брачно право*, Београд: Г. Кон, 1936, 139.

¹⁸Вукшић, Т, *op. cit.*, 233.

¹⁹Шеријатско венчање и женидба немуслиманком, <https://www.islamkazajednica.ba/bracno-pravo/17607-serijatsko-vjenacnje-i-zenidba-nemuslimankom>

²⁰ Реџеп, С, “Interfaith Marriage in Comparative Perspective”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.* Volume 68 (1), 2015, 82, <http://real.mtak.hu/37242/1/aorient.68.2015.1.4.pdf>

полова.²¹ Слично томе, Врховни суд Индонезије одобрио је међуверски брак на основу загарантованих људских права, занемарујући правила шеријатског закона.²²

5. МЕШОВИТИ БРАКОВИ У КАТОЛИЧКОМ КАНОНСКОМ ПРАВУ

Сва правила Римокатоличке цркве о мешовитим браковима налазе се у Законику канонског права (*Codex iuris canonici*) из 1917. године и током година су била предмет критика других хришћанских цркава, нарочито протестантских.²³ Мешовити бракови су били тема Другог ватиканског концила на коме је закључено да сабор „нема довољно времена, нити довољно познаје ствари да би донео решење о једном тако тешком питању.“²⁴ Током историје се покушавало наћи решење које би у овој материји приближило и помирило интересе различитих цркава, па је тако интересантан предлог Жана Неура, коптског титуларног бискупа из Тебе у Египту, да склапању мешовитог брака присуствују католички и православни духовни службеници (на 76. генералној конгрегацији од 27.11.1963. године), као и предлог који је дао француски бискуп Бернардин Колин да се хришћански брак призна као важећи чак и ако није склопљен према канонском облику.²⁵ Коначна реформа канонског права мешовитих бракова извршена је апостолским писмом *Motu proprio* папе Павла VI – *Matrimonia mixta*, од 31. марта 1970. године, у коме се, ослањајући се на Декрет о екуменизму *Unitatis redintegratio* (бр. 3) Другог ватиканског сабора, наводи да хришћани који верују у Христа и исправно су крштени, иако нису католици, јесу повезани са Католичком црквом у заједништво, макар и несавршено.²⁶ Норме овог документа су обавезујуће само за католике латинског обреда, али не и за источне католике који ступају у брак са крштеним некатолицима или нехришћанима, за које важи законодавство Пија XII уз измену коју је одредио Други ватикански сабор у Декрету о источним Црквама “*Orientalium Ecclesiarum*” бр. 18.²⁷ Мешовите бракове

²¹Ibid.

²²Ibid.

²³Николић, П, *op. cit.*, 139.

²⁴Блажевић, В, *Мјешовите женидбе у праву Католичке Цркве*, Загреб: Кршћанска садашњост, 1975, 10, наведено у Ibid., 139.

²⁵ Ibid., 139, 140.

²⁶Ibid.

²⁷„Кад католици источног обреда склапају женидбу с крштеним некатолицима источног обреда, ваља предусрести неваљале бракове, побринути се за чврстоћу и светост брака и за кућни мир; стога овај Свети Сабор одређује да канонска форма за такве бракове

треба склапати у канонском облику да би исти били ваљани и то јесте општа норма за Католичку Цркву, међутим на снази је и даље Декрет конгрегације за источне Цркве *Crescens matrimoniorum* од 22. фебруара 1967. године, којим се признаје ваљаност брака који католици (источног или западног обреда) склопе са хришћанима некатолицима источних Цркава, у присуству пароха или овлашћеног свештеника те Цркве.²⁸

Године 1984. усвојена су и проглашена „Пасторална упутства о браковима међу хришћанима различитих вероисповести“. У њима се не предвиђа могућност склапања бракова између католика и нехришћана пред представником нехришћанске верске заједнице. У „Пасторалним упутствима“ се наводи да се мешовити бракови закључују венчањем у цркви према канонском облику и обреду који је прописан, а да бискупи могу дозволити венчање с Мисом уколико је некатоличка странка сагласна с тим (према Екуменском правилнику т. 44 и 45, може се дозволити причест некатолику, ако је правилно припремљен и има искрену намеру).²⁹ Венчање пред православним свештеником је ваљано без допуштења, док је венчање пред представником неке западне растављене цркве и црквене заједнице (нпр. евангелици, баптисти) без дозволе, односно диспензације од канонске форме, неваљано.³⁰ Исти брак није допуштено два пута склапати, односно давати пристанак пред другим верским представником, а када се брак, уз бискупово допуштење, закључио у другој цркви, представник те цркве треба да обавести цркву католичког брачног друга о склопљеном браку, који ће бити уписан и у њихове матичне књиге, али без редног броја, поред опроста који су дати. Овај опрост од канонске форме може се дати само у појединачном случају, што значи да се не би могла донети нека општа уредба за све случајеве унапред, који би се могли појавити у будућности.³¹

Пре добијања дозволе за склапање мешовитог брака и диспензацију од канонске форме, католичко лице потписује „Изјаве и обећања приликом мешовите женидбе“, чиме обећава да ће остати верно Католичкој цркви и да ће се старати да децу крсти и одгајају Католичкој цркви, о чему ће обавестити некатоличког брачног друга, што је у складу с одредбом 1125 т. 1 Законика канонског права, али и у директном сукобу са чланом 115, тач. 2 Брачних правила СПЦ који гласи: „Лице друге вероисповести мора се пред надлежним парохом и два сведока, писменом изјавом, нарочито обавезати да ће своју децу из тога брака крштавати и васпитавати у православној вери.“

обвезује само с обзиром на допуштеност; за ваљаност доста је назочност посвећена службеника – уз поштивање осталог што по праву ваља поштивати.“ Ibid., 141.

²⁸Ibid., 143.

²⁹Вукшић, Т, *op. cit.*, 236 – 237.

³⁰Ibid.

³¹Ibid., 238.

Ситуацију компликованијом чини кан. 1366 у коме се прописује да се родитељи или њихови заменици који крсте или одгајају децу у некатоличкој вери имају казнити цензуром (изошштењем) или неком другом праведном казном и исправно се закључује да диспензација од канонског облика у таквим условима не може да се да католичком лицу, које у том случају не би могло да испуни услове које пред њега ставља Католичка црква, а због услова прописаних Брачним правилима СПЦ који су у директној супротности са оним што се од њега као католика очекује (васпитање и одгајање деце у католичкој цркви).³² Међутим, *Matrimonia mixta* наводи посебну одредбу којом су изузети од изошштења сви који су брак склопили пред некатоличким свештеником, као и они који крсте децу код некатоличког верског службеника или их васпитавају у некатоличкој вери посебно истиче потребу обавештавања Свете столице о свим партикуларним нормама које буду доношене у појединим покрајинама, од стране Бискупских конференција.³³

6. ЗАКЉУЧАК

„Разборито испитујте све, задржите оно што је добро.“ (I Сол. 5, 21)

Нису ретки аутори који сматрају да су мешовити бракови „премда само пролазна појава у земаљској цркви Христовој – ипак озбиљна опомена“, позивајући се на св. Павла (II Кор. 6, 14-15), који је говорио „Не вуците јарам са неверницима; јер што има праведност са безакоњем, или какву заједницу има светлост са тамом? Како ли се слаже Христос са Велијаром, или какав део има верни са неверником?“³⁴ И међу исламским правницима наилазимо, врло често, на слична становишта о мешовитим браковима, па тако исламски правник Фехим Спахо истиче да су „такви бракови за исламску заједницу зло, без обзира што су по шеријату дозвољени, односно правилније речено, трпљени.“³⁵

Да ли учење Православне Цркве (или било чије учење) о овом питању „мора да важи и данас и свагда, као што је важило кроз све вијекове“?³⁶ Да ли нам је разум дат и ради разборитог преиспитивања свега, мењања оног што је лоше, превазиђено или једноставно представља кочницу развоја човека

³²Ibid., 240 – 241.

³³Николић, П, *op. cit.*, 146, 147.

³⁴Цисарж, Б, *op. cit.*, 184 – 185.

³⁵Vukšić, Т, *op. cit.*, 232.

³⁶Милаш, Н, *Правила Православне цркве с тумачењима 2*, Истина, Епархија далматинска, Београд – Шибеник, 2004, 560, наведено у Николић, П, *op. cit.*, 137.

који је друштвено, интелектуално, али на првом месту духовно биће? Како се индивидуа може духовно развијати у урбаном, материјалистички оријентисаном 21. веку, ако су верске институције и запослени у њима остали далеко негде у прошлости за нама? Да ли је важније препричавати вековима старе каноне и правила, који су настали у потпуно другачијим временима, друштвеним и политичким условима, или је ипак неопходно суочавање, које захтева храброст и свест о личној и колективној одговорности свих, са савременим изазовима пред којима се налазе религије и друштво данас? Жеља и тежња свих верских заједница да остваре свој утицај и доминацију у ситуацији када један пар жели да склопи мешовити верски брак, показује да ни у ситуацији када су позване и повезане да у име љубави сарађују, не чине то понизно, уз потпуно поштовање другог човека, заједнице којој он припада и вере коју исповеда. Уместо тога, инсистира се на потписивању изјава да се неко приволи вери, или обећања да се остане веран својој вери, а поставља се и питање крштења и васпитања будуће, још нерођене, деце. У неким случајевима се допуштено оваквог брака чак условљава полом, па је женама он у шеријатском праву потпуно забрањен.

Љубав изазива и супротставља се лажном моралу, друштвеним, верским, обичајним и другим нормама и људима. Наше друштво се развијало као мултикултурално. Данас је, међутим, три пута мање мешовитих бракова него у периоду од 1945-1991. године, када је на територији бивше Југославије склопљено око 800 хиљада таквих бракова, иако је и тада била пракса да Православна Црква у Загребу не издаје крштенице мушкарцима који желе да се венчају у католичкој или другој цркви, ради очувања верског идентитета.³⁷ Срби у Војводини су све до 2001. године били најотворенији за мешовите бракове и данас је на њеној територији највећи удео мешовитих бракова у односу на друге делове бивше Југославије (код Хрвата је забележен пад према свим групама, осим према Словенцима, код Црногораца је уочен пораст само према Србима, а код Срба је настављено затварање према свим етничким групама осим према Црногорцима).³⁸ У периоду од 2011. до 2013. године у Војводини је највећи удео мешовитих бракова у односу на друге регионе Србије (креће се од 18,1% до 18,9%), док је у београдском и осталим регионима тај проценат мањи и креће се од 2,8% до 6,4% од укупно склопљених бракова.³⁹ Иако почетна привлачност често полази од запажања нечег у другој особи што је другачије, те стога изазива знатижељу и буди нагон за откривањем, културне и друге разлике које нису биле од значаја у почетним фазама емотивне везе, могу довести до одређених

³⁷Ibid., 148.

³⁸Лазар, Ж, Аћимов, Д, *op. cit.*, 404, 405.

³⁹Ibid., 407.

конфронтација.⁴⁰ Додала бих да до конфронтација често долази и у браковима који нису мешовити, те да припадност вери не може бити гаранција нити унапред одређен фактор који негативно утиче на партнерске односе. Двоје људи који желе да закључе брак, уколико норме верских заједница сматрају неприхватљивим и неразумним, а личну слободу и слободу партнера неприкосновеном, неће одустати од свог брака, али хоће од његовог верског регистравања, чиме ће на губитку бити обе верске заједнице. Њихов задатак треба да буде зближавање, прихватање и смањивање јаза међу људима, кроз дијалог и узајамни компромис, уместо инсистирања на захтевима за које, у данашње време, не би требало да буде места. Ако то представља тежак задатак онда када се људи воле и желе заједнички живот, како очекивати и веровати да Црква може (и треба) да буде веза између неба и земље – путоказ за лакши овоземаљски живот и савладавање свих овоземаљских изазова.

⁴⁰Ibid., 408.

Литература

- Беговић Мехмед, *Шеријатско брачно право*, Београд: Г. Кон, 1936.
- Брачна правила Српске православне цркве. Брачна правила Српске православне цркве, II допуњено и исправљено издање Светог Архијерејског Синода, Београд, 1994.
- Вукшић Томо, „Мјешовите женидбе у католичанству, православљу и исламу – Правно и пасторално питање у међувјерским односима“, *Црква у свијету*, 42 (2007), стр. 227 - 243.
- Лазар Жолт, Аћимов Данијела, „Мешовити бракови у Војводини као индикатор интеркултурне комуникације“, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XLII -2 (2017), 397 – 410.
- Милаш Никодим, *Правила Православне цркве с тумачењима 2*, Истина, Епархија далматинска, Београд – Шибеник, 2004.
- Николић Петар, „Мешовити брак у Римокатоличкој и Православној цркви“, *Саборност* 5 (2011), 135- 152.
- Правила и поступци за црквене судове СПЦ из 1961. године.
- Руварац, Д, „О разводу мешовитих бракова“, Сремски Карловци: *Богословски гласник*, 1902.
- Рецеп, Ç, “Interfaith Marriage in Comparative Perspective”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.* Volume 68 (1), 59–86 (2015). <http://real.mtak.hu/37242/1/aorient.68.2015.1.4.pdf>, 20. јануар. 2020.
- Sewenet Alex Minichele , Fasil Merawi Tessagaye, Getnet Tadele, „Interreligious Marriage: Social and Religious Perspectives”, *Imperial Journal of Interdisciplinary Research (IJIR)* Vol-3, Issue-6, 2017, 355-362.
- Цисарж Бранко, *Црквено право II (Брачно право и црквеносудски поступак Српске православне цркве)*, Београд: Космос, 1973.
- Шеријатско вјенчање и женидба немуслиманком, <https://www.islamskazajednica.ba/bracno-pravo/17607-serijatsko-vjenacnje-i-zenidba-nemuslimankom>, 20. јануар 2020.

Ana ČOVIC, Ph.D.

Senior Research Associate

Institute of Comparative Law in Belgrade

MIXED MARRIAGES IN THE MARRIAGE RULES OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH

Summary

The relationship between church and state marital law depends on the influence of the church and its relationship with the state. According to the Constitution of the Republic of Serbia, our country is secular. Churches and religious communities are separate from the state and no religion can be established as state or obligatory. The conditions for the conclusion and termination of church marriage are laid down in the Marriage Rules of the Serbian Orthodox Church. As an equal opportunity in Serbia, church and civil marriage ceased to exist in 1946, with the entry into force of the Basic Law on Marriage. Until then, priests had the role of registrar, and birth, marriage and death registers were kept by churches and religious communities who, at the request of individuals and governmental bodies, issued extracts from them. Today, spouses are free to marry in church before or after the marriage, and church marriage itself has no legal consequences, as does church divorce, since a judicial divorce is the only way to terminate a valid marriage for the life of the spouse. When it comes to church marriage, the issue of mixed marriages in interfaith relationships and the conditions prescribed for their validity is interesting. Not only are two persons of different faiths entering into a reciprocal relationship, but also two religious communities whose regulations in this area may conflict. The reason lies in the fact that all religious communities are interested in exercising their influence in regulating mixed marriages, but with numerous restrictions, which leads to the conclusion that they are not desirable as such. In this paper, the author analyzes the provisions of the Marriage Rules of the Serbian Orthodox Church, and through a comparative analysis of Catholic canon law and Islamic Sharia law, gives a more complete picture of the problems that may arise when laws interfere with love.

Keywords: *Church Marriage Law, Church Marriage, Mixed Marriage, Marital Rules, Serbian Orthodox Church.*